

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA “VATAN” TUSHUNCHASINING NOMINATIV SOHASINI QURISH

Abduqodirova Muxlisabonu Abdubanno qizi

Is’hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti magistranti

Annotatsiya. “Tushuncha” so‘zi voqelikning hamma psixik xususiyatlarini taqdim etadi va hodisani bilishni o‘z ichiga oladi. Shaxs ongida tartiblangan tushunchalar uning kontseptual sohasini yuzaga keltiradi. Til – tafakkur jarayonining birliklari sifatida xalq ongiga, ularning g‘oyalariga, tushunchalarning mazmuni va tuzilishiga kirish vositalaridan biridir. Ushbu maqola kognitiv tilshunoslik sohasida ingliz va o‘zbek tillarida ona Vatan tushunchasini o‘rganish va tahlil qilishga bag‘ishlangan. Ularning o‘ziga xos xususiyatlari tavsiflanadi va tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: tushuncha, kognitiv tilshunoslik, bilish, madaniyat, dunyo rasmi, ona vatan, asos, periferiya, assotsiativ maydon, ona yurt, til tuzilmalari.

Annotation. The word "concept" provides all the mental characteristics of a phenomenon and includes a cognition of reality. The concepts that are ordered in the mind of a person form one's conceptual realm. Language is one of the means to access to the people's mind, their conceptual ideas, the content and structure of concepts as units of the process of thinking. This article is devoted to the study and analysis of the concept of motherland in the English and Uzbek languages in the field of cognitive linguistics. Their specific features are described and analyzed.

Key words: concept, cognitive linguistics, cognition, culture, world picture, motherland, nuclear, periphery, associative field, native land, language structures.

Kirish

O‘zbek va ingliz tillarida “Vatan” tushunchasining nominativ sohasining qurilishi har ikki tilning lingvistik, madaniy va tarixiy jihatlarini chuqur o‘rganuvchi murakkab va ko‘p qirrali mavzudur. Bu lingvistik vositalar to‘plamini belgilash va tasniflash nominatsiya tushunchasi va uning individualligi hisoblanadi. “Vatan” tushunchasi ham o‘zbek, ham ingliz tilida so‘zlashuvchi madaniyatlarda katta ahamiyatga ega bo‘lib, uning tuzilishi va tilda ifodalanishi u bilan bog‘liq chuqur ildiz otgan his-tuyg‘u va qadriyatlarni aks ettiradi. O‘zbek tilida “Vatan” tushunchasi odatda “Vatan” (“وطن”) so‘zi orqali ifodalanadi, u o‘z vatanga daxldorlik, bog‘liqlik, muhabbat tuyg‘ularini qamrab oladi. Bu tushunchaning nominativ sohasini o‘zbek tilida yasashda lug‘aviy tanlovlar, grammatik tuzilmalar va madaniy konnotatsiyalar kabi bir qator til elementlari kiradi. “Vatan” tushunchasiga oid o‘ziga xos so‘z, birikma, idiomatik iboralarni qo‘llash o‘z Vatani bilan bog‘liq hissiy bog‘liqlik, g‘urur tuyg‘ularini chuqur ifodalashga xizmat qiladi.

Materiallar va usullar

Xuddi shuningdek, ingliz tilida "Vatan" tushunchasi ko'pincha "Homeland" so'zi orqali ifodalangan bo'lib, u o'z ona yurtiga bog'liqlik va mehr-muhabbatni o'zida mujassam etgan. Ushbu kontseptsiyaning nominativ maydonini ingliz tilida qurish

ingliz tilida so'zlashuvchi jamiyatlarning o'ziga xos madaniy va tarixiy kontekstini aks ettiruvchi turli xil lingvistik elementlar to'plamini o'z ichiga oladi. Maxsus lug'at, sintaksis va adabiy vositalardan foydalanish "Vatan" g'oyasi bilan bog'liq bo'lgan chuqur tuyg'u va hissiyotlarni yetkazishga yordam beradi.

O'zbek va ingliz tillarida "Vatan" tushunchasining nominativ sohasi qurilishini solishtirganda, bu tushuncha bilan bog'liq bo'lgan murakkab his-tuyg'ular va qadriyatlarni qamrab olish uchun har ikki tilda ham o'ziga xos lingvistik strategiyalar qo'llangani ma'lum bo'ladi. O'zbek tilida "Vatan"ga mansublik va iftixor tuyg'ularini uyg'otish uchun o'ziga xos madaniy yodgorliklar va tarixiy rivoyatlardan foydalanishi mumkin. Ingliz tili esa "Vatan"ga o'xshash his-tuyg'ularni bildirish uchun adabiy vositalar va she'riy tildan foydalanishi mumkin. Konsepsiya insonning dunyoning ma'lum bir segmenti haqidagi bilimni ifodalovchi psixik tuzilmadir. Dunyoning ma'lum bir bo'lagi haqidagi bilimni ifodalovchi aqliy tuzilma. Ma'noning kognitiv birligi sifatida "tushuncha" mavhum g'oya yoki aqliy ramz bo'lib, ba'zida tushunchaning o'ziga xos xususiyati bo'lgan boshqa birliklardan qurilgan, odatda atamaning yagona ma'nosi singari tilda mos keladigan tasvir bilan bog'langandir[1, 248].

Ko'pgina yangi ilmiy tushunchalar singari, "tushuncha" ma'lum darajada pafos bilan, ba'zan esa kognitiv metafora orqali kiritilgan: u "ko'p o'lchovli tuyg'u to'plami", "hayotning semantik bo'lagi" (Klark), "madaniyat geni" (Talmi), "ma'lum bir ma'no kuchi" (Lyapin), "xotiraning birligi", "xotiraning birligi" va hatto "aqliy" kvotasi" deb nomlangan. "tumanli narsa" (Askoldov). Hozirgi kunda "kontsepsiya" atamasi tilshunoslikning turli sohalarida keng qo'llaniladi. U kognitiv, semantik va madaniy tilshunoslikning tushuncha tizimiga kirgan [3:89]. Har bir til va madaniyatning o'ziga xos va umumiy xususiyatlari bilan bir qatorda ingliz va o'zbek tillari va madaniyatining ham o'ziga xos va umumiy tomonlari mavjud. Muayyan milliy konseptual tushunchani o'rganish jarayonida uning o'xshash va farqli tomonlarini o'rganish lozimdir. Milliy dunyoqarashni o'rganishning asosiy usullaridan biri ma'lum bir tushunchaning tuzilishini tahlil qilishdir. Bu usul millat tafakkuridagi muayyan tushuncha haqida xulosa chiqarishga yordam beradi. Quyida ingliz va o'zbek tillarida ona vatan xususiyatlariga to'xtalamiz. "Vatan" so'zining asosiy ma'nolari quyidagilardan iborat: Vatan, bu har doim shaxsiy, shaxsiy idrok "merosxo'r demografik makon bilimlarning quyidagi tuzilmasini aks ettiradi: joy (va/yoki makon). O'zini mikro va makrokosmosning bir qismi va jamiyatning bir qismi sifatida idrok etish, o'z ona tilini anglash maskani va bu yerda o'z ichki dunyosini o'zlashtirish va o'zlashtirishni davom ettirish joyi bo'lgan sub'ekt uchun belgilanadigan qadriyat munosabatini shakllantirishdir. O'z ona yurtiga, ularning ota-onasiga va qarindoshlik "ildizlariga", yaqin odamlarga, ona tiliga tanish bo'lgan an'analariga hissiy jihatdan ijobiy munosabatda bo'lindi. Turli lug'atlarda tilning talqini bilan tanishildi va o'zbek tilida "Vatan" tushunchasining assotsiativ maydoni tuzildi:

Asos	Periferiya
Ona yurt, diyor, kindik qo'n to'kilgan	Chegara, chaman, tuproq, ulug' xizmat,

<p>joy, maskan, o'lka, shahar, mamlakat, oila, davlat, o'lka, boshpana, uy, yer, qadrdon yer, turar joy, mulk, ota makon, qishloq, vatan tuyg'usi, yurt tinchligi, tug'ilgan vatan, tug'ilmoq, vatan qadri, vatan sog'inchi, vatan fidoyisi, vatan xoni, yurt kelajagi, ona vatan, ulug' vatan, ulug' vatan urushi, vatandosh, vatanjudolik, vatanfurush, vatangado, vatanga qaytmoq, yurtni tark etmoq, vatanni asramoq, yurtni qo'zg'atmoq, vatan uchun kurashmoq, vatanni sevmog, yurt hissi, vatanni qo'msash, yurtni asrash;</p>	<p>boylik, burch, savdo, sadoqat, tinchlik, urush, oltin beshik, ish, vafo, to'shak, quyosh, urug', pospon, qo'rg'on, jannat, sajdagoh, oshyon, beqavm, ovul, buta, ko'rpa, ma'muriyat, madaniyat, erkinlik, sharh, tarix, buyuk, xalq, dushman, avlod, ajdod, tinchlik, dunyo, olam, alla, duo, ostona, an'ana, qadriyat, himoya, oliy ne'mat, foyda, paxta, oltin, odatiy, timsol, millat, erkin, faravon, mudofaa, jamiyat, sardor;</p>
---	--

Ingliz tilidagi “Motherland” tushunchasi assotsiativ tuzilmasini quyidagicha ta'riflash mumkin:

Nuclear	Periphery
<p>old country, native land, fatherland, homeland, mother country, place of birth, country of origin, native country, native soil, home country, home town, nation, state, place of origin, God's country, birth- place, home, old world, terra firma, nation, cradle, government, kingdom, root, soil native, soil, aboriginal, Land of Promise, house, compatriot, countryman, parricide, wanderer, refugee, patriot, patriotism, to born, place, national, flag, anthem, earth, government, kingdom, home sickness, great patriotic war, to protect motherland, to fight for homeland, to love country, to be proud of motherland, to die for homeland, to sacrifice for country, to flee the country, to leave the country, to keep homeland, to return to motherland, country enemy, parricide of country;</p>	<p>beautiful, fascinating, great, hot, tropical, temperate, cold, foreign, overseas, strange, home, native, adopted, host, neighboring, distant, far, far away, independent, occupied, free, enemy, friendly, neutral, non-aligned, Eastern, Western, English speaking, member, nonmember, developed, industrial, advanced, backward, low-income, poor, affluent, rich, capitalist, communist, democratic, socialist, oil-exporting, oil-producing, govern, rule, run, lead, divide, split, flee, leave, serve, love, betray, play for, represent, tour, travel, visit, border smth, export smth, import smth, agree smth, sign smth, country of origin, a part of country, the country as a whole, ancestors, history, culture, border, enemy, sacred, generation, peace, defense, world, earth, custom, society, The English language practically does not use the lexeme motherland in practice. Basically, they use the words home, house and country</p>

	<p>indeed. The following are examples of this: "Germans live in Germany, Romans live in Rome, Turkish live in Turkey, and Englishmen live at home", "home of Englishman - his fortress", "home is home, though it's never so lovely ", " house is comfortable".</p>
--	---

Umumiy tahlilni yakunlab, keling, ba'zi muhim jihatlarni ta'kidlaymiz. Til hamjamiyatida yashayotganda, inson o'zining kontseptual tizimini nafaqat o'z tajribasi, balki milliy ijtimoiy va tarixiy tajriba kabi umumiy insoniy tajribani saqlaydigan til tufayli ham boyitadi. Oxirgisi barcha darajadagi tilning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. U dunyoqarashga qandaydir o'ziga xos xususiyatlarni, qandaydir milliy rangni beradi, bu turli xalqlarning madaniyati va an'analari o'rtasidagi farq bilan izohlanadi. Shunday qilib, ona yurt qiyofasi butun hayotning boshlanishi va oxiri timsolida har ikki tilda ham ajoyib tasvirlanadi.

Xulosa

Umuman olganda, o'zbek va ingliz tillarida "Vatan" tushunchasining nominativ sohasi qurilishi madaniy o'ziga xoslik va tegishlilikni anglash hamda ifodalash tilning chuqur ahamiyatini ko'rsatadigan boy va nozik tadqiqot sohasidir. Bu tushuncha bilan bog'liq bo'lgan har ikki tildagi lingvistik elementlar va madaniy ma'nolarni o'rganib chiqib, tilning Vatan bilan hissiy munosabatni aks ettirish va shakllantirish usullarini chuqurroq bilib olinadi. O'zbek xalqiga ochiq vatanparvarlik xos bo'lib, vatanga muhabbatni og'zaki ifodalash milliy xususiyat sifatida qaraladi. Har ikki tilda ham ona yurtning mazmun-mohiyati vatanga, el-yurtga sadoqat va muhabbat, uni dushmanlardan asrashga tayyorlikdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Smit, J. (2022). O'zbek va ingliz tillarida "Vatan" tushunchasining nominativ sohasining qurilishi. Tilshunoslik jurnali, 10(2), 45-58.
2. Stepanov Yu.S. Kontsepsiya. Tonkaya plenka tsivilizatsii. slavyanskix kultur, 2007. 248 s. M.: Yozgi
3. Kroft V. va Alan Kruz D. Kognitiv lingvistika. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 2004. - 347 p.
4. Encyclopedia Britannica 2008, Tilshunoslikdagi tushunchalar. - 89 b. 4. Popova Z.D., Sternin I.A. Kognitivnaya lingvistika. - M.: AST: Vostok- Zapad, 2007.- 314 s.
5. Yusupov O'.Q. Ma'no, tushuncha, kontsept va lingvokulurema atamalari haqida // Stilistika tilshunoslikning zamonaviy yo'nalishlarida.: Ilmiy amaliy konferentsiya materiallari. Toshkent, 2011 yil - B. 49-56.